

**V. LÊ-NIN BÀN VỀ VAI TRÒ CỦA PHỤ NỮ
VÀ VẤN ĐỀ BỒI DƯỠNG, CẤT NHẮC CÁN BỘ NỮ**

Đào Duy Cận Phụ nữ lao động đóng vai trò vô cùng quan trọng
trong sản xuất và

cách mạng. Song từ trước tới nay, giai cấp bóc lột thống trị và bọn tay sai của chúng tìm mọi cách phủ nhận và xuyên tạc vai trò đó.

Bọn chủ nô và chúa phong kiến cho phụ nữ không làm được việc gì khác ngoài việc “thờ chồng, nuôi con”. Để bảo vệ quan điểm đó, chúng truyền bá tư tưởng “trọng nam, khinh nữ”. Chúng không cho phụ nữ tham gia một hoạt động chính trị, xã hội nào. Không những thế, chúng còn bóc lột thậm tệ phụ nữ, đẩy đoạ họ như súc vật. Chúng bắt những phụ nữ có nhan sắc phục vụ cho những trò giải trí đê tiện của chúng.

Bọn tư bản cho phụ nữ cũng chỉ là “cái máy đẻ”, chỉ làm được những “công việc nội trợ gia đình”. Chúng cũng đưa phụ nữ vào làm trong công xưởng, nhà máy. Song mục đích của chúng là để bóc lột giá trị thặng dư được nhiều hơn, chứ không phải vì thấy vai trò của phụ nữ trong sản xuất. Để che đậy sự bóc lột dã man, ghê tởm đó, chúng nêu ra vấn đề “nam nữ bình đẳng trước pháp luật”. Thực tế đó chỉ là khẩu hiệu lừa bịp vì chúng vẫn nắm trong tay mọi tư liệu sản xuất chủ yếu và quyền thống trị. Và đúng như V. Lê-nin đã nhận định:

“Ở đâu có bọn địa chủ, tư bản và nhà buôn, thì ở đó không thể có sự bình đẳng giữa nam và nữ, thậm chí cả về mặt pháp luật”⁽¹⁾.

Ngay cả một số nhà xã hội học tiến bộ, nhìn thấy sự bất công của chế độ cũ đối với phụ nữ, tố cáo nạn mãi dâm, lên án chế độ bóc lột hà khắc đối với phụ nữ cũng thường đứng trên quan điểm thương cảm của giai cấp cấp tư sản, tiểu tư sản

để nhìn nhận vấn đề chứ không thấy được vai trò to lớn của phụ nữ trong lịch sử và xã hội, không thấy được nguồn gốc căn bản của những sự áp bức và tệ nạn xã hội đó.

Chỉ đến khi chủ nghĩa Mác ra đời, nhờ sự nghiên cứu sâu sắc nền kinh tế xã hội, C. Mác và F. Ăng-ghe-nơ mới vạch ra đúng đắn vai trò quần chúng lao động nói chung và của phụ nữ nói riêng trong lịch sử và cách mạng, và chỉ ra rằng: Muốn giải phóng triệt để phụ nữ, phải thủ tiêu chế độ chiếm hữu tư nhân về tư liệu sản xuất và xây dựng thành công chủ nghĩa xã hội.

Thấm nhuần quan điểm của chủ nghĩa Mác, hơn nữa lại hoạt động trong điều kiện và hoàn cảnh cách mạng vô sản chín muồi, V. Lê-nin đã cụ thể hoá và làm sáng tỏ thêm nữa vai trò của phụ nữ trong sản xuất và cách mạng nói chung và đặc biệt là vai trò của phụ nữ trong cuộc cách mạng xã hội chủ nghĩa và trong việc xây dựng chủ nghĩa xã hội.

I □ KHÔNG CÓ ĐÔNG ĐẢO PHỤ NỮ THAM GIA THÌ CÁCH MẠNG XÃ HỘI CHỦ NGHĨA VÀ SỰ NGHIỆP XÂY DỰNG CHỦ NGHĨA XÃ HỘI KHÔNG THỂ THỰC HIỆN THẮNG LỢI ĐƯỢC

Đối lập hoàn toàn với quan điểm phản động của các giai cấp bóc lột thống trị trên, V. Lê-nin cho rằng phụ nữ đóng vai trò vô cùng quan trọng trong sản xuất và trong cách mạng. Trong chế độ nô lệ và phong kiến, phụ nữ đã cùng nam giới sản xuất ra mọi của cải, vật dùng cho xã hội. Trong chế độ tư bản chủ nghĩa, phụ nữ cùng với nam giới sản xuất trong nông nghiệp và công nghiệp. Chủ nghĩa tư bản phát triển và những sản phẩm do chế độ đó sản xuất ra một phần là kết quả của mồ hôi và máu của hàng triệu phụ nữ lao động.

Đối với cách mạng, phụ nữ đóng vai trò rất to lớn. Mọi cuộc cách mạng, theo V. Lê-nin, đều không thể tiến hành thắng lợi nếu không có đông đảo phụ nữ tham gia. Điều đó đã được V. Lê-nin khẳng định như sau:

“Kinh nghiệm của tất cả phong trào giải phóng dân tộc đều chứng minh rằng, cách mạng thành hay bại là do mức độ phụ nữ tham gia phong trào giải phóng quyết định ⁽²⁾.

Đối với cuộc cách mạng xã hội chủ nghĩa và sự nghiệp xây dựng chủ nghĩa xã hội, vai trò của phụ nữ, theo V. Lênin, lại càng quan trọng hơn nữa. Sở dĩ như vậy, theo V. Lênin, **trước hết và chủ yếu** là ở chỗ: phụ nữ nói chung và nhất là nữ công nhân và nữ nông dân là những người bị áp bức bóc lột nặng nề nhất trong xã hội cũ. Ngoài hai ách áp bức bóc lột của địa chủ, tư sản (ở thuộc địa còn ách áp bức của đế quốc), phụ nữ còn bị bóc lột nặng nề hơn nam giới: tiền lương thấp hơn trong khi điều kiện và thời gian lao động như nhau hoặc khắc nghiệt hơn. Đó là chưa kể phụ nữ còn bị chúng làm ô nhục, mất phẩm giá, đẩy vào con đường mãi dâm. Hơn nữa, phụ nữ không được bình đẳng với nam giới về mọi mặt trước pháp luật.

Ách áp bức bóc lột càng nặng, lòng căm thù càng sâu, tinh thần cách mạng càng cao. Và như V. Lênin đã nói: “Trong thời kỳ công xã (Công xã Pa-ri – người viết chú thích), phụ nữ và trẻ em 13 tuổi đã chiến đấu bên cạnh đàn ông. Trong những cuộc chiến đấu tương lai để đánh đổ giai cấp tư sản, rồi cũng không thể khác thế được. Phụ nữ vô sản sẽ không thụ động ngồi nhìn giai cấp tư sản có vũ trang đầy đủ bắn giết công nhân kém vũ trang hay hoàn toàn không có vũ trang”⁽³⁾.

Hai là: Cách mạng xã hội chủ nghĩa là cuộc cách mạng vĩ đại nhất, triệt để và sâu sắc nhất. Sự nghiệp xây dựng chủ nghĩa xã hội là một sự nghiệp khó khăn và phức tạp nhất trong lịch sử, vì nó phải thủ tiêu chế độ chiếm hữu tư nhân về tư liệu sản xuất, xóa bỏ chế độ người bóc lột người, và những tư tưởng, phong tục, tập quán lạc hậu từ lâu đời để lại, v.v... Muốn hoàn thành được cuộc cách mạng đó và muốn xây dựng thành công chủ nghĩa xã hội không thể chỉ đơn độc dựa vào đảng vô sản và giai cấp công nhân. Nó phải thu hút được hàng triệu quần chúng tham gia. Phụ nữ chiếm nửa số người trong nhân dân lao động. Đó là lực lượng cách mạng

và lực lượng xây dựng vô cùng to lớn. Họ có khả năng, nghị lực và sức sáng tạo không kém nam giới. Do đó, coi nhẹ hay đánh giá thấp vai trò phụ nữ và không lôi cuốn được thì nhất định cuộc cách mạng xã hội chủ nghĩa không thể thắng lợi được.

Ba là: Phụ nữ lao động còn bị những công việc nội trợ và gia đình trói buộc, kìm hãm. Nó làm cho họ, như V. Lênin nói: “vẫn là người nô lệ trong nhà” vất vả thờ chẳng được vì cái công việc vụn vặt nhất, tối tăm nhất, nặng nề nhất, làm đần độn người ta nhất”⁽⁴⁾. Nó làm cho phụ nữ không thể tham gia hoạt động xã hội, chính trị, làm cho họ không tiến kịp nam giới.

Từ những sự phân tích trên, V. Lênin đã khẳng định một cách rõ ràng và dứt khoát về vai trò và khả năng to lớn của phụ nữ trong cách mạng xã hội chủ nghĩa và xây dựng chủ nghĩa xã hội, như sau: “Nhưng nếu không có sự tham gia tích cực của đông đảo phụ nữ thì cách mạng xã hội chủ nghĩa không thể có được”⁽⁵⁾ và “sau khi xoá bỏ chế độ chiếm hữu ruộng đất và gần như hoàn toàn xoá bỏ chế độ tư hữu về các công xưởng và nhà máy, chính quyền xô-viết đã cố gắng làm cho tất cả mọi người lao động, không kể là đảng viên cộng sản hay không phải là đảng viên cộng sản, là nam hay nữ đều tham gia xây dựng kinh tế! Công cuộc đó của chính quyền xô-viết chỉ có thể tiến lên được là **chỉ khi nào ở nước Nga có hàng triệu, hàng triệu chứ không phải vài trăm phụ nữ tham gia. Lúc đó chúng ta tin rằng công cuộc xây dựng chủ nghĩa xã hội sẽ hoàn toàn được củng cố. Lúc đó, người lao động sẽ chứng minh rằng không có bọn địa chủ và bọn tư bản, họ cũng có thể sống được, cũng có thể quản lý được kinh tế. Lúc đó công cuộc xây dựng chủ nghĩa xã hội ở nước Nga sẽ hoàn toàn vững chắc, nước Cộng hoà xô-viết sẽ không sợ bất cứ kẻ thù nào trong hay ngoài nước**”⁽⁶⁾.

Song, mặt khác, V. Lênin cũng chỉ ra rằng: chỉ có thực hiện thắng lợi cuộc cách mạng xã hội chủ nghĩa và xây dựng thành công chủ nghĩa xã

hội thì mới có thể triệt để giải phóng phụ nữ, mới làm cho phụ nữ bình đẳng hoàn toàn và thật sự với nam giới về mọi mặt. Chỉ có chủ nghĩa xã hội mới bảo đảm cho phụ nữ vĩnh viễn thoát khỏi cảnh áp bức, bóc lột và bị khinh miệt bao đời nay, mới có thể thu hút và bảo đảm cho phụ nữ tham gia sản xuất, tham gia hoạt động chính trị và xã hội thật sự. Về điểm này, V. Lênin đã viết như sau:

“Cho đến nay, phụ nữ vẫn còn ở địa vị mà người ta gọi là nô lệ; phụ nữ bị nghẹt thở vì công việc gia đình, và chỉ có chủ nghĩa xã hội mới có thể cứu phụ nữ thoát ra khỏi tình cảnh đó. Chỉ khi nào chúng ta chuyển từ nền kinh tế nhỏ lên nền kinh tế công cộng về chế độ canh tác chung thì phụ nữ mới có thể được giải phóng hoàn toàn và triệt để vươn lên”⁽⁷⁾.

II □ TÍCH CỰC MẠNH DẠN ĐƯA PHỤ NỮ THAM GIA CÔNG TÁC QUẢN LÝ KINH TẾ, QUẢN LÝ NHÀ NƯỚC

Để phát huy vai trò của phụ nữ trong công cuộc xây dựng chủ nghĩa xã hội, theo V. Lênin, cần phải thu hút phụ nữ tham gia mọi mặt công tác của xã hội phù hợp với điều kiện và khả năng của phụ nữ, nhất là phải thu hút phụ nữ tham gia phát triển kinh tế và quản lý Nhà nước. Vì đó là hai lĩnh vực rất quan trọng trong sự nghiệp xây dựng chủ nghĩa xã hội.

Trong lĩnh vực kinh tế, V. Lênin cho rằng: phụ nữ có rất nhiều khả năng tham gia sản xuất trong các ngành công nhân, nông nghiệp. Việc kiểm tra sản phẩm, phân phối hàng hoá, phục vụ trong những ngành sự nghiệp công cộng, v.v... là những công tác rất hợp với điều kiện và khả năng của phụ nữ. Trong những ngành đó, phụ nữ sẽ làm rất tốt. Không những thế, theo V. Lênin, “phụ nữ còn phải tham gia công tác xây dựng và quản lý cơ sở kinh tế lớn, có tính chất thí nghiệm, làm cho công cuộc thí nghiệm đó lan rộng hơn nữa. Không có đông đảo phụ nữ lao động tham gia thì công cuộc đó không thể hoàn thành được”⁽⁸⁾.

Về mặt quản lý kinh tế, V. Lênin cho rằng trong công tác đó, phụ nữ không những có thể đảm đương được, mà còn có nhiều người có tài, làm việc thực tiễn, toàn tâm. Những cán bộ như thế rất nhiều. Nhưng chúng ta chưa đi sâu phát hiện, bồi dưỡng, chăm sóc và mạnh dạn cất nhắc họ vào những cương vị xứng đáng. V. Lê-nin viết: “Không còn nghi ngờ gì nữa, trong giới phụ nữ công nông có nhiều người **có tài tổ chức** hơn là con số mà chúng ta đã biết, những người biết tổ chức công việc một cách thực tế, bằng cách làm cho số lớn những người lao động và một số lớn hơn những người tiêu thụ, tham gia vào đó mà không nhiều lời, không bận rộn túi bụi, không tranh cãi ba hoa về những kế hoạch, về hệ thống, v.v... như những “nhà trí thức” “lo lắng” một cách lơ lửng hoặc những “người cộng sản” non nớt vẫn thường mắc phải. Nhưng chúng ta chưa chăm sóc đúng mức những mầm mống đó của cái mới”⁽⁹⁾.

Phụ nữ lao động, nhất là nữ công nhân và nữ nông dân là những người bị áp bức bóc lột nhất trong chế độ cũ nên họ rất thiết tha và quan tâm tới việc củng cố chính quyền xô-viết. Phụ nữ lao động, theo V. Lênin còn là những người có tinh thần tận tâm, cần cù và ngay thẳng. Họ có liên hệ chặt chẽ với quần chúng. Thu hút đông đảo phụ nữ tham gia công tác quản lý Nhà nước, bồi dưỡng và mạnh dạn cất nhắc phụ nữ vào những cương vị trong các bộ máy chính quyền các cấp nhất định họ sẽ góp phần quan trọng làm cho chính quyền vô sản thật sự là chính quyền phục vụ lợi ích của quần chúng lao động. Hơn nữa, đưa phụ nữ tham gia các cơ quan chính quyền còn là vấn đề rất quan trọng để thực hiện quyền bình đẳng giữa nam và nữ. Vì như V. Lênin đã nói:

“Bình đẳng về pháp luật vẫn chưa phải là bình đẳng trong sinh hoạt thực tế.

Chúng ta cần làm cho nữ công nhân bình đẳng với nam công nhân không những về mặt pháp luật mà cả trong sinh hoạt thực tế nữa. Muốn thế cần phải làm cho nữ công nhân tham gia đông đảo vào việc quản lý sự nghiệp công cộng và quản lý Nhà nước”⁽¹⁰⁾.

Từ sự phân tích đó, V. Lênin chủ trương cần phải mạnh dạn và tích cực đưa phụ nữ tham gia chính quyền, quản lý Nhà nước. Người nói: “Hãy bầu nhiều nữ công nhân hơn nữa vào các xô-viết, dù họ là đảng viên cộng sản hay không phải là đảng viên cộng sản. Chỉ cần họ là những người ngay thẳng, có thể công tác một cách đến nơi đến chốn và tận tâm, dù chưa phải là đảng viên cộng sản-là có thể bầu vào các xô-viết Mạc-tư-khoa”⁽¹¹⁾.

Muốn thực hiện tốt việc mạnh dạn và tích cực đưa phụ nữ tham gia công tác quản lý kinh tế, quản lý Nhà nước, theo V. Lênin: phải khắc phục **tu tưởng rụt rè, không tin tưởng vào khả năng của phụ nữ**. V. Lênin cho rằng một khi đã mạnh dạn giao nhiệm vụ, có sự bồi dưỡng cần thiết, phụ nữ nhất định sẽ làm được việc không kém nam giới. V. Lênin đã viết về vấn đề này như sau: “Trong khi tham gia công tác quản lý, chị em phụ nữ sẽ nhanh chóng nắm được nghiệp vụ và theo kịp nam giới”⁽¹²⁾.

Mặt khác, V. Lênin cho rằng phải khắc phục **tu tưởng thiếu tự tin, thiếu tinh thần vươn lên** của bản thân phụ nữ. Người cho rằng, phụ nữ phải dũng cảm gánh lấy trách nhiệm, không sợ khó khăn, phải tin ở năng lực của mình. Người viết:

“Chúng tôi cho rằng giải phóng công nhân phải là sự nghiệp của bản thân người công nhân, việc giải phóng phụ nữ cũng thế, nó phải là sự nghiệp của bản thân phụ nữ”⁽¹³⁾.

III □ PHẢI TẠO MỌI ĐIỀU KIỆN ĐỂ PHỤ NỮ THẬT SỰ VÀ TÍCH CỰC THAM GIA CÔNG TÁC QUẢN LÝ NHÀ NƯỚC, QUẢN LÝ KINH TẾ

Tích cực và mạnh dạn đưa phụ nữ tham gia công tác quản lý kinh tế, quản lý Nhà nước, và mạnh dạn cất nhắc, bố trí phụ nữ vào những cương vị xứng đáng đương nhiên là một vấn đề quan trọng. Song theo V. Lênin, vấn đề quan trọng hơn nữa là phải tạo mọi điều kiện tốt và thuận lợi cho

phụ nữ gánh vác được công tác đó. Nếu không thì chủ trương đúng đắn đó vẫn chỉ nằm trên giấy tờ.

Muốn vậy, theo V. Lênin cần phải giải quyết mấy vấn đề sau đây: *Một là: phải hết sức chú trọng phát triển nhiều nhà ăn công cộng, xây dựng nhiều nhà giữ trẻ, giữ trẻ tốt, v.v...* hay nói một cách khái quát “phải cải tạo toàn khối nền kinh tế nhỏ gia đình thành nền kinh tế xã hội chủ nghĩa quy mô lớn” thì mới thật sự giải phóng phụ nữ khỏi những công việc gia đình là những công việc làm cho phụ nữ “nghẹt thở, không vươn lên được, bằng cách giam hãm họ vào bếp nước, vào buồng nuôi con, bằng cách lãng phí sức lực của họ vào một công việc không sản xuất, vụn vặt, khó chịu, đần độn, nặng nhọc ghê gớm”⁽¹⁴⁾. Những tổ chức đó rất bình thường, giản đơn, nhưng thực tế lại có thể giải phóng phụ nữ, làm cho phụ nữ bình đẳng với nam giới trong nền sản xuất xã hội và trong đời sống, và làm cho phụ nữ có thể tham gia vào việc quản lý kinh tế, quản lý Nhà nước.

V. Lênin cho rằng việc xây dựng và tổ chức những nhà ăn công cộng, nhà giữ trẻ, giữ trẻ, v.v... trước hết đó là một trong những điều kiện cơ bản để giải phóng phụ nữ. Mặt khác, V. Lênin còn cho đó là những **mầm móng** của chủ nghĩa cộng sản. Người đã nghiêm khắc lên án những cán bộ, đảng viên không chú ý hoặc coi nhẹ vấn đề này.

Hai là: phải hết sức chú ý bồi dưỡng nghiệp vụ chuyên môn và nâng cao trình độ văn hoá của phụ nữ.

Trong xã hội cũ, phụ nữ lao động bị áp bức bóc lột nặng nề, lại bận công việc gia đình nên không có điều kiện học tập. Phụ nữ ít hoặc không được tham gia quản lý kinh tế, quản lý Nhà nước, vì vậy trình độ phụ nữ nói chung so với nam giới thường yếu hơn. Nếu không chú ý bồi dưỡng nghiệp vụ chuyên môn và nâng cao trình độ văn hoá cho phụ nữ thì họ không thể gánh vác được công việc mà Đảng và Nhà nước giao phó.

Việc bồi dưỡng các mặt trên phải làm tích cực, thường xuyên và kiên nhẫn.

Ba là: phải hết sức thông cảm với những khó khăn và quan tâm giải quyết những khó khăn cho phụ nữ.

Trong công tác, so với nam giới, phụ nữ có rất nhiều khó khăn, như bận việc gia đình, con cái, tình hình sức khoẻ và các mặt sinh hoạt khác của riêng phụ nữ. Đúng như V. Lênin đã nói: “ngay cả trong điều kiện hoàn toàn bình đẳng, phụ nữ trên thực tế vẫn còn bị trói buộc vì toàn bộ công việc gia đình đều đổ lên đầu họ”⁽¹⁵⁾.

Vì vậy nếu không thông cảm hết những khó khăn đó, không quan tâm giải quyết những khó khăn trong sinh hoạt cho phụ nữ, lại đòi hỏi phụ nữ mọi mặt phải như nam giới, thì như vậy cũng sẽ không thể bồi dưỡng và đào tạo được nhiều cán bộ nữ.

*

**

Trên đây là một số ý kiến của V. Lênin về vai trò phụ nữ trong cuộc cách mạng xã hội chủ nghĩa, trong sự nghiệp xây dựng chủ nghĩa xã hội và về vấn đề bồi dưỡng, đào tạo cán bộ nữ.

Hiện nay chúng ta đang thực hiện hai nhiệm vụ chiến lược vô cùng quan trọng: đánh bại đế quốc Mỹ xâm lược, bảo vệ miền Bắc, giải phóng miền Nam, tiến tới thống nhất Tổ quốc, và tiếp tục đẩy mạnh sản xuất, xây dựng cơ sở vật chất kỹ thuật cho chủ nghĩa xã hội. Trên mặt trận chiến đấu và sản xuất đó, phụ nữ hai miền Nam Bắc chúng ta đã đóng vai trò vô cùng quan trọng. Hàng vạn phụ nữ ưu tú xuất sắc đã xuất hiện trong phong trào đó, đã và đang làm rạng rỡ Tổ quốc ta. Trên các mặt công tác, từ cơ sở đến trung ương, hàng vạn cán bộ nữ đang gánh những trách nhiệm nặng nề không kém nam giới. Những thành tích đó là do Đảng ta đã nắm được những quan điểm cơ bản của chủ nghĩa Mác – Lênin về vấn đề phụ nữ và vận dụng sáng tạo vào hoàn cảnh nước ta. Song không phải trên vấn đề đánh giá phụ nữ, vấn đề công tác cán bộ nữ, chúng ta đã làm tốt hoàn toàn. Vì vậy chúng tôi nghĩ rằng những quan điểm trình bày trên của V. Lênin về vấn đề phụ nữ sẽ giúp ích cho chúng ta trong công tác

vận động phụ nữ nói chung, cũng như trong việc chấp hành đường lối, chính sách cán bộ nữ nói riêng của Trung ương trong giai đoạn hiện nay.

-
- (1) V. Lê-nin, *Toàn tập*, tập 30, tiếng Nga, trang 346.
 - (2) V. Lê-nin, *Toàn tập*, tập 28, tiếng Nga, trang 161.
 - (3) V. Lê-nin, *Toàn tập*, tập 23, tiếng Việt, trang 104.
 - (4) V. Lê-nin, *Toàn tập*, tập 32, tiếng Nga, trang 138.
 - (5) V. Lê-nin, *Toàn tập*, tập 28, tiếng Nga, trang 160.
 - (6) V. Lê-nin, *Toàn tập*, tập 30, tiếng Nga, trang 28.
 - (+) Những chữ in đậm nét là do người giới thiệu nhấn mạnh.
 - (7) V. Lê-nin, *Toàn tập*, tập 28, tiếng Nga, trang 160.
 - (8) V. Lê-nin, *Toàn tập*, tập 30, tiếng Nga, trang 27.
 - (9) V. Lê-nin, *Toàn tập*, tập 29, tiếng Nga, trang 396-397.
 - (10) V. Lê-nin, *Toàn tập*, tập 30, tiếng Nga, trang 346.
 - (11) V. Lê-nin, *Toàn tập*, tập 30, tiếng Nga, trang 346-347.
 - (12) V. Lê-nin, *Toàn tập*, tập 30, tiếng Nga, trang 346.
 - (13) V. Lê-nin, *Toàn tập*, tập 30, tiếng Nga, trang 26.
 - (14) V. Lê-nin, *Toàn tập*, tập 29, tiếng Nga, trang 396.
 - (15) V. Lê-nin, *Toàn tập*, tập 30, tiếng Nga, trang 25.